МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

на тему: «Доходи Державного бюджету України: формування і резерви зростання»

Здобувача вищої освіти ІІ рівня, ІІ курсу, ФМУПз-22-1 групи,
Спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування
освітня програма «Управління публічними фінансами»

_____ Проценка Антона Олександровича
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник _____ Коляда Тетяна Анатоліївна, к.е.н., с.н.с., доцент
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної
програми _____ Гордей Оксана Дмитрівна, д.е.н., професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри публічних фінансів
протокол від «15» 01 2024 № 9

Завідувач
кафедри _____ Давиденко Надія Миколаївна, д.е.н., професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2024

Реєстрація № 1 05.02.2024 _____
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки _____
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 85 бал. 4 (добре) 15.02.2024 _____
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: _____ Т. І. Богдарук
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: _____ Н. М. Давиденко
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ О. Д. Горгей
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ А. В. Бурлек
(підпис) (ініціали, прізвище)

секретар _____ В. Ю. Шепленко

3

Бланк оцінювання кваліфікаційної роботи

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Зміст випускної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій) Доповідь	від 0 до 30	22		Голова ЕК Т.Т. Бондарук Член комісії Н.М. Давиденко О.В. Бурдейна А.В. Бурлек секретар В.Ю. Шепуленко
2. Дотримання вимог щодо оформлення Роздаткової мат.	від 0 до 10	10		
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни Знання матеріалу	від 0 до 5	5		
4. Рецензент Апробація	від 0 до 5	4		
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	41		

Оцінювання кваліфікаційної роботи науковим керівником - 40 балів.

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
81	B	4 (добре)	15.02.2024	

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

4

Факультет Фінансів та цифрових технологій
Кафедра Публічних фінансів
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Освітня програма «Управління публічними фінансами»

Затверджую
завідувач кафедри публічних фінансів
_____ Надія ДАВИДЕНКО
«12» 12 2022

Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти

Проценку Антону Олександровичу

1. Тема кваліфікаційної роботи (проєкту) «Доходи Державного бюджету України: формування і резерви зростання»

Затверджена наказом ректора від «15» листопада 2022 року №1207

2. Строк здачі закінченої роботи 18 листопада 2023 року

3. Мета роботи поглиблення теоретичних питань та розробленні практичних рекомендацій щодо удосконалення формування та визначенні резервів зростання доходів Державного бюджету України в умовах економічної нестабільності.

Предмет дослідження теоретичні та практичні засади формування та визначення резервів зростання доходів Державного бюджету України Орієнтовна база дослідження Міністерство фінансів України, Державна казначейська служба України.

4. Вихідні дані до роботи нормативно-правові документи, що регламентують процес бюджетного планування та прогнозування в Україні; звіти та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, наукові праці та статті з проблем формування та реалізації бюджетно-податкової політики.

5. Перелік графічного матеріалу 4 таблиці, 1 рисунок.

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом)

5

Розділ 1. Теоретичні основи формування доходів Державного бюджету України

1.1. Сутність та класифікація доходів Державного бюджету України

1.2. Чинники впливу на формування доходів бюджету

Розділ 2. Проблематика формування доходів Державного бюджету України

2.1. Аналіз складу та структури доходів Державного бюджету України

2.2. Оцінка фіскальної ефективності джерел формування доходів Державного бюджету України

Розділ 3. Резерви зростання доходів Державного бюджету України

7. Календарний план виконання роботи

з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
	2	3	4
	Підготовка 100 % кваліфікаційної роботи та подання її на перевірку науковому керівнику	10.11.2023 р.	10.11.2023 р.
	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника та подання її на повторну перевірку	15.11.2023 р.	15.11.2023 р.
	Попередній захист кваліфікаційної роботи	17-25.11.2023 р.	17-25.11.2023 р.
	Надання кваліфікаційної роботи для перевірки на плагіат	01-10.12.2023 р.	01-10.12.2023 р.
	Отримання відгуку наукового керівника кваліфікаційної роботи	15-20.01.2024 р.	15-20.01.2024 р.
	Рецензування кваліфікаційної роботи	22-26.01.2024 р.	22-26.01.2024 р.
	Захист кваліфікаційної роботи	7-8 лютого 2024 р.	7-8 лютого 2024 р.

8.Дата видачі завдання «22» грудня 2022 р.

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проєкту) _____ (підпис) Коляда Т.А (прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо-професійної програми _____ (підпис) Гордей О.Д. (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ (підпис) Проценко А.О. (прізвище, ініціали)

6

АНОТАЦІЯ

«Доходи Державного бюджету України: формування і резерви зростання»

Мета магістерської роботи полягає у поглибленні теоретичних питань та розробленні практичних рекомендацій щодо удосконалення формування та визначенні резервів зростання доходів Державного бюджету України в умовах економічної нестабільності.

Завданнями роботи є дослідити економічну сутність доходів державного бюджету, їх склад, класифікацію та джерела формування, окреслити нормативно-правове забезпечення формування дохідної частини Державного бюджету України, дати оцінку складу та динаміки доходів Державного бюджету України, визначити особливості формування податкових надходжень Державного бюджету України, проаналізувати неподаткових та інших джерел доходів Державного бюджету України, вивчити зарубіжний досвід формування дохідної частини Державного бюджету та розглянути можливості його використання у вітчизняних реаліях, окреслити перспективи вдосконалення бюджетної політики щодо активізації резервів зростання доходів Державного бюджету.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади формування та визначення резервів зростання доходів Державного бюджету України.

Об'єктом дослідження є відносини, що виникають між учасниками бюджетного процесу з приводу формування доходів Державного бюджету України.

Базою дослідження виступає Міністерство фінансів України, Державна казначейська служба України.

За результатами дослідження сформульовані висновки щодо практичних та теоретичних аспектах формування доходів Державного бюджету України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у обґрунтуванні положень, висновків та рекомендацій, які викладені в матеріалах міжнародної науково-практичної конференції.

Кваліфікаційна робота містить 59 сторінок, 4 таблиці, 1 рисунок, список використаних джерел становить 65 найменування.

Ключові слова: доходи бюджету, податкові надходження, джерела доходів, бюджетна політика.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2023 р.

Рік захисту роботи 2024 р.

7

ABSTRACT

«Revenues of the State Budget of Ukraine: formation and growth reserves»

The purpose of the master's thesis is to deepen the theoretical issues and develop practical recommendations for improving the formation and determination of reserves for the growth of the State Budget of Ukraine in conditions of economic instability.

The tasks of the work are to investigate the economic essence of state budget revenues, their composition, classification and sources of formation, to outline the legal framework for the formation of the revenue part of the State Budget of Ukraine, to give an assessment of the composition and dynamics of revenues of the State Budget of Ukraine, to determine the peculiarities of the formation of tax revenues of the State Budget of Ukraine, to analyze non-tax and other sources of revenues of the State Budget of Ukraine, to study the foreign experience of the formation of the revenue part of the State Budget and to consider the possibilities of its use in domestic realities, to outline the prospects for improving the budget policy regarding the activation of reserves for the growth of State Budget revenues.

The subject of the study is the theoretical and practical principles of formation and determination of revenue growth reserves of the State Budget of Ukraine.

The object of the research is the relationship between the participants of the budget process regarding the formation of revenues of the State Budget of Ukraine.

The basis of the study is the Ministry of Finance of Ukraine, the State Treasury Service of Ukraine.

Based on the results of the study, conclusions were formulated regarding the practical and theoretical aspects of the formation of revenues of the State Budget of Ukraine.

The practical significance of the obtained results lies in the substantiation of provisions, conclusions and recommendations, which are presented in the materials of the international scientific and practical conference.

The qualification work contains 59 pages, 7 tables, 1 figure, the list of used sources is 65 names.

Keywords: budget revenues, tax revenues, sources of revenues, budget policy.

The year of performance of qualification work is 2023.

The year of job protection is 2024.

ЗМІСТ

ВСТУП……..9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ……..12
1.1. Сутність та класифікація доходів Державного бюджету України……12
1.2. Чинники впливу на формування доходів бюджету…….16
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМАТИКА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ…….22
2.1. Аналіз складу та структури доходів Державного бюджету України……..22
2.2. Оцінка фіскальної ефективності джерел формування доходів Державного бюджету України……...33
РОЗДІЛ 3. РЕЗЕРВИ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ……...41
ВИСНОВКИ……..51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….54

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах розбудови ринкової економіки якість виконання державою своїх конституційних функцій та її фінансові можливості залежать від величини бюджету. З метою мобілізації необхідних бюджетних ресурсів держава змушена організовувати розподільчі процеси таким чином, щоб забезпечити надходження до бюджету в терміни та обсяги, потрібні для повноцінної реалізації відповідних повноважень. Тому на кожному етапі розвитку країни актуальними були, є і будуть питання наповнення дохідної частини бюджету, пошуку додаткових резервів їх зростання та оптимізації джерел формування.

Достатність доходів, їх взаємозв'язок із видатками й ефективне управління ними сприяють стабільному соціально-економічному розвитку держави, ефективній діяльності суб'єктів господарювання та зростанню матеріального і культурного добробуту громадян. При цьому важливу роль відіграє державна фінансова політика, проведення якої за допомогою Державного бюджету забезпечує регулювання соціально-економічних процесів і є одним із ключових елементів антикризової політики держави.

В умовах перманентної нестабільності національної економіки якість виконання державою своїх конституційних функцій та її фінансові можливості залежать від величини бюджету. З метою мобілізації необхідних бюджетних ресурсів держава змушена організовувати розподільчі процеси таким чином, щоб забезпечити надходження до бюджету в терміни та обсяги, потрібні для повноцінної реалізації відповідних повноважень. Тому на кожному етапі розвитку країни актуальними були, є і будуть питання наповнення дохідної частини бюджету, пошуку додаткових резервів їх зростання та оптимізації джерел формування.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Проблематику формування доходів Державного бюджету розглядали вчені різних наукових шкіл, зокрема: А. Ісаєв, Ксенофонт, У. Петті, А. Сміт, І.

Янжул. Пріоритетні напрями вдосконалення формування доходів Державного бюджету України є предметом наукових досліджень таких вітчизняних науковців, як: В. Андрущенко, С. Буковинський, В. Дем'янишин, М. Карлін, Д. Ковалевич, О. Кириленко, В. Кодацький, А. Крисоватий, М. Крупка, Т. Куценко, М. Кучерявенко, І. Луніна, Ц. Огонь, В. Опарін, Ю. Пасічник, Р. Петренко, Ю. Сибірянська, Г. Старостенко, А. Соколовська, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій та інші.

Віддаючи належне високому рівню наукових робіт згаданих авторів, необхідно зазначити, що на сучасному етапі розвитку економіки все більшої уваги вимагає проблематика формування доходів Державного бюджету в умовах наслідків пандемії COVID-19 та нападом російської федерації на Україну, що призвели до скорочення виробництва та зовнішньоекономічних операцій, оподаткування яких становить основу бюджетних надходжень.

Мета і завдання дослідження. Мета магістерської роботи полягає у поглибленні теоретичних питань та розробленні практичних рекомендацій щодо удосконалення формування та визначенні резервів зростання доходів Державного бюджету України в умовах економічної нестабільності.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких основних завдань:

- дослідити економічну сутність доходів державного бюджету, їх склад, класифікацію та джерела формування;

- окреслити нормативно-правове забезпечення формування дохідної частини Державного бюджету України;

- дати оцінку складу та динаміки доходів Державного бюджету України;

- визначити особливості формування податкових надходжень Державного бюджету України;

- проаналізувати неподаткових та інших джерел доходів Державного бюджету України;

- вивчити зарубіжний досвід формування дохідної частини Державного бюджету та розглянути можливості його використання у вітчизняних реаліях;

- окреслити перспективи вдосконалення бюджетної політики щодо активізації резервів зростання доходів Державного бюджету.

Об'єкт дослідження – відносини, що виникають між учасниками бюджетного процесу з приводу формування доходів Державного бюджету України.

База дослідження – Міністерство фінансів України, Державна казначейська служба України.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні засади формування та визначення резервів зростання доходів Державного бюджету України.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становили такі загальнонаукові методи: системний підхід – для теоретичного визначення сутності доходів державного бюджету, історичний метод – при розгляді сутності бюджету та доходів державного бюджету; методи порівняльного аналізу та синтезу – для виявлення закономірностей динаміки доходів державного бюджету; статистичні методи (групування, порівняння) для оцінки функціонування системи доходів Державного бюджету України; графічний – для відображення основних тенденцій формування доходів Державного бюджету України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що наведені автором пропозиції можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях стосовно пошуку резервів зростання доходів Державного бюджету України.

Структура дипломної роботи. Робота містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, у тому чисті 4 таблиці, 1 рисунок. Список використаних джерел становить 65 найменування.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРИТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

1.1. Сутність та класифікація доходів Державного бюджету України

Державний бюджет - це система грошових відносин, яка виникає між державою і населенням, організаціями, фірмами, підприємствами з метою формування та використання централізованого фонду грошових ресурсів для задоволення суспільних потреб. Державний бюджет являється щорічним балансом надходжень та видатків, який розробляють державні органи для впливу на економічний процес та підвищення його ефективності. В Україні основою державних фінансів є бюджетна система, яка включає державний бюджет і бюджет адміністративних одиниць.

Сутність бюджету держави проявляється через утворення централізованого фінансового фонду який необхідний для виконання функцій держави, планування бюджетних показників доходів і витрат та використання централізованих фондів грошових коштів.

Система формування бюджету динамічно розвивається в залежності від еволюції суспільних потреб, глибини перетворень в економіці та соціальній сфері, змін економічної кон’юнктури. Єдиного трактування сутності бюджету немає, різні автори акцентують увагу на різних аспектах (табл. 1.1). Як видно із наведених у таблиці визначень, бюджет є основним акумулятивним інструментом накопичення коштів на рівні держави чи органів місцевого самоврядування для їх цільового використання.

Акумуляція коштів на центральному рівні має вагоме економічне та політичне значення, оскільки, кошти, які мобілізуються до державного бюджету відображають заходи, що здійснюються на рівні держави. Це дає можливість керувати коштами, використовувати їх у важливих галузях економіки, на соціальний розвиток, проводити єдину економічну та фінансову політику в Україні.

Таблиця 1.1

Трактування науковцями сутності поняття «бюджет»

Автори	Визначення
С. В. Мочерний	Державний бюджет – кошторис щорічних доходів і видатків держави, заздалегідь розроблений урядом і затверджений законом.
О. Д. Василик, В. М. Федосов	Державний бюджет – централізований фонд фінансових ресурсів держави, який використовується для виконання покладених на неї функцій, передбачених Конституцією України.
М. І. Боголепова, А. Г. Звєрєва, М. М. Ровинський	Державний бюджет – основний фінансовий план формування та використання централізованого фонду грошових коштів держави.
Бюджетний кодекс України	Бюджет – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду
С. І. Юрій, В. Г. Дем'янишин	Бюджет – це об'єктивна економічна категорія, що відображає грошові відносини, які виникають між державою, з одного боку, і підприємствами, організаціями, установами всіх форм власності та фізичними особами – з іншого, з приводу утворення основного централізованого фонду грошових коштів держави і його використання на розширене відтворення, підвищення рівня життя і задоволення інших суспільних потреб відповідно до функцій держави.
А. Г. Загородній	Бюджет – грошове вираження збалансованого розпису доходів і видатків держав, адміністративно-територіальної одиниці, підприємства, установи за певний період

Джерело: розроблено автором за даними [26; 27; 36; 43].

Щодо визначення поняття «доходи бюджету», то воно тлумачиться неоднозначно. Доходи, вважають окремі економісти, - це гроші або матеріальні цінності, одержані від виробничої, комерційної, посередницької чи іншої діяльності.

Дещо іншої думки К. Павлюк. Доходи бюджету, на її погляд, - це частина фінансових ресурсів держави, що створюються у процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту й зосереджуються у

бюджетному фонді для забезпечення соціальних і економічних потреб держави [10, с.83].

Окремі фінансисти під доходами розуміють економічні відносини, які виникають між державою та підприємствами, організаціями й громадянами в процесі формування бюджетного фонду [62, с.102].

Ц. Огонь характеризує доходи бюджету як істотний фактор впливу на сукупні споживання і заощадження та визначає, що держава мусить усвідомити межу фінансової можливості платників податків та оцінити реальну потребу у використанні відповідних коштів, тобто узгодити рівень податкового навантаження і бюджетних зобов'язань [39, с.77].

З точки зору економіста-бухгалтера Н. Позняковської, доходи бюджетів – це збільшення обсягу потенційних послуг або отримання економічної вигоди у вигляді надходження активів протягом звітного періоду, що призводить до зростання чистих активів бюджетів [45, с. 34].

Слід констатувати, що в Україні в цілому сформовано законодавче поле, яке визначає правові основи формування доходів бюджету. Головним законодавчим актом з цього питання є Бюджетний кодекс.

За економічною категорією державний бюджет - це грошові відносини, які виникають між державою з одного боку, підприємствами, установами, організаціями та фізичними особами - з іншого боку, з приводу утворення фонду грошових засобів і його використання на розширене відтворення. За матеріальним змістом державний бюджет - це централізований фонд грошових коштів держави, які перебувають у постійному русі. За формою державний бюджет - це основний фінансовий план держави. За організаційною структурою державний бюджет - це центральна ланка фінансової державної системи, яка зумовлює розподіл і перерозподіл ВВП між галузями матеріального виробництва, виробничою та невиробничою сферами, окремими ланками бюджетної системи та окремими категоріями населення. За характером державний бюджет - це обов'язковий документ.

Структура бюджетної системи тісно пов’язана з державним устроєм країни. В Україні бюджетна система складається з державного бюджету (рис 1.1) та бюджету адміністративно-територіальних одиниць, а саме: бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів: обласних, районних, міських, селищних та сільських. Всі вони мають дві частини: доходи й видатки.

Рис. 1.1. Структура Державного бюджету України [42]

У першому розділі бюджетної класифікації «Класифікація доходів бюджету» визначені такі джерела доходів:

1. Податкові надходження;
2. Неподаткові надходження;
3. Доходи від операцій з капіталом;
4. Офіційні трансферти;
5. Цільові фонди.

Податкові надходження - це передбачені податковими законами України загальнодержавні та місцеві податки, збори й інші обов'язкові платежі.

Неподаткові надходження - це усі безповоротні надходження, окрім доходів від продажу капіталу, надходження від штрафів і санкцій (крім

штрафів за порушення податкового законодавства), а також добровільні, невідплатні поточні надходження з недержавних джерел.

Неподатковими надходженнями визнаються:

- доходи від власності та підприємницької діяльності;

- адміністративні збори і платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу;

- надходження від штрафів та фінансових санкцій;

- інші неподаткові надходження.

До доходи від операцій з капіталом відносять реалізацію основного капіталу, державних запасів, землі та нематеріальних активів та включають:

- надходження від продажу основного капіталу;

- надходження від реалізації державних запасів товарів;

- надходження від продажу землі та нематеріальних активів;

- податки на фінансові операції та операції з капіталом.

Трансферти - це кошти, одержані від інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

Офіційні трансферти включають невідплатні, безповоротні платежі, отримані від інших органів державного управління, недержавних джерел або міжнародних організацій. Офіційні трансферти можуть надходити від органів державного управління або урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій.

Таким чином, доходи Державного бюджету залежать від таких чинників як: стан економічного розвитку держави, рівень сплати платежів до бюджету, ефективність системи контролю за цими платежами.

1.2. Чинники впливу на формування доходів бюджету

Податкове законодавство, його стабільність, ефективність і прогресивність є правовою основою регулювання потоків державних

ресурсів, головним фактором впливу на формування податкових зобов'язань і мобілізацію доходів бюджетів України. Доходи бюджету в процесі їх формування, розподілу і спрямування на здійснення державних видатків були і залишаються на перехресті усіх суспільно-економічних інтересів.

Як правило, у сучасних умовах форми і методи мобілізації податків і виконання доходів бюджету мають багато недоліків, несуть у собі різні суперечності, не сприяють ефективним діям і розвиткові підприємництва в країні, легалізації тіньових потоків і відповідно негативно впливають на формування доходів бюджету.

За таких умов механізм мобілізації податків і виконання доходів бюджету гальмує розвиток економічних інтересів підприємницької ініціативи та інноваційної спрямованості. Головний недолік полягає в тому, що в основу його побудови закладались, як правило, адміністративно-командні, неефективні, неузгоджені форми і методи формування реалізації бюджетної політики держави, які не стимулюють розширене відтворення і стабільний приріст об'єктів оподаткування. В процесі її здійснення ринок і його середовище вимагають економічно обґрунтованих методів і рішень органів влади щодо врегулювання відносин між державою, регіонами, територіями, підприємствами, громадянами в контексті справедливого, обґрунтованого розподілу і перерозподілу ВВП, що стимулювало б приріст капіталу і доходів бюджету держави.

Про ефективність податкового законодавства і діючої системи оподаткування засвідчує практика мобілізації доходів бюджету в цілому і їх обсягу на душу населення. В кінці 90-х минулого століття і на початку цього століття їх обсяг знаходився на рівні 200-250 дол. США. Обсяг доходів зведеного бюджету України на душу населення на рівні 300 дол. США, який склався в останні роки, є критично низьким, що вимагає введення нових важелів впливу з розширення об'єктів оподаткування,

підвищення дохідності (рентабельності) підприємницьких структур з метою створення активної, стимулюючої системи формування доходів бюджету. Приріст і розширене відтворення доходів бюджету необхідно забезпечити, перш за все, шляхом розробки і впровадження прогресивних законодавчих актів, які сприяли б розширенню об'єктів і джерел їх мобілізації сьогодні і на перспективу [14, с78-81].

Формування доходів бюджету, їх ефективність, стабільність залежать від об'єктивних і суб'єктивних факторів і повинні виступати як єдиний, взаємопов'язаний, нерозривний процес мобілізації податків, зборів та обов'язкових платежів і виконання доходів бюджетів. Цього можна досягти при дотриманні таких принципів і підходів:

- стабільного, прогресивного законодавчого оформлення стратегії бюджетної політики (стратегічні напрями бюджетної політики вимагають створення дієвого механізму, тактичних дій органів виконавчої влади щодо досягнення поставленої мети);
- визначення принципів, а також об'єктивних і ефективних форм, методів і важелів побудови механізму мобілізації податків, зборів і обов'язкових платежів та виконання доходів бюджету (механізму формування доходів бюджету);
- визначення реальних об'єктів впливу і дії механізму формування доходів бюджету;
- формування фінансової культури й етики підприємництва;
- розмежування повноважень і взаємоузгодженості дій органів влади на всіх рівнях управління щодо реалізації бюджетної політики;
- належного аналізу тенденцій і оцінки результатів діяльності з метою внесення змін і Удосконалення правового фінансового поля діяння механізму формування доходів бюджету;
- відповідальності за прийняття невиважених управлінських рішень і невиконання вимог законодавчих і нормативних актів щодо реалізації бюджетної політики;

- координації роботи фінансових, податкових, контрольно-ревізійних та інших органів щодо реалізації фінансової політики;
- єдиного підходу, об’єктивності, наукової обґрунтованості, ефективності та матеріальної заінтересованості.

Ефективність використання фінансових ресурсів значно підвищується шляхом застосування активних економічних методів і стимулів на всіх стадіях кругообігу капіталу, розширеного національного відтворення. Дії і взаємодія економічних, правових і адміністративних важелів впливу мають бути узгодженими, охоплювати всі аспекти суспільного відтворення, стадії руху капіталу та кругообігу доходів бюджету в цьому контексті. Вони повинні виступати як єдина система регулювання економічних інтересів держави, регіонів, підприємств і громадян у процесі формування, розподілу і використання ВВП з метою забезпечення стабільності у формуванні доходів бюджету і їх розширеному відтворенню [15, с.161-165].

Особливої ваги регулювання економічних інтересів набуває на стадії виробництва і реалізації продукції, економії витрат виробництва, формування, розподілу й використання прибутку (доходу) підприємств як основної ланки створення ВВП і об’єкта формування доходів бюджету. Це найбільш вразлива ланка економічних інтересів і відносин у процесі організації суспільного відтворення і кругообігу капіталу. Податки в цих умовах виступають найбільш важливим і впливовим інструментом державного регулювання економічних відносин та інтересів держави, регіонів, підприємств і громадян. За своєю природою вони повинні стимулювати розвиток усього прогресивного й ефективного в національній економіці і регулювати суперечності, що виникають у процесі реалізації економічної політики в державі в напрямку перерозподілу ВВП і балансування інтересів у процесі формування доходів бюджету. Податки мають відповідати вимогам часу і бути наповнені змістом притаманним

категоріям ринкового середовища та стимулювати збалансований розвиток суспільних і приватних інтересів.

Наступним критерієм, напрямом і продовженням оцінки ефективності законодавства, його впливу на суспільне відтворення та розвиток національної економіки, фінансову стабільність та забезпечення здійснення планових суспільних видатків на виконання зобов'язань держави є оцінка ефективності доходів бюджету як цілісної системи. Динаміка формування і тенденції мобілізації податків, зборів та обов'язкових платежів засвідчує те, що в теперішніх умовах не створено цілісної єдиної системи доходів бюджету як такої. Умовах функціонуючого законодавства, на нашу думку, необхідно прискорити визначення позитивних та негативних факторів впливу на мобілізацію податків, зборів та обов'язкових платежів до бюджетів України, оцінити їх реальність і адекватність сучасним умовам розвитку і на перспективу [33 с.78-92].

Ефективність доходів бюджету як система і фактор фінансової стабільності має оцінюватись, виходячи із впливу діючого законодавства та застосування правових норм регулювання податкових зобов'язань на:

- виконання планових показників доходів бюджету в розрізі окремих податків зборів та обов'язкових платежів;
- розподіл і використання мобілізованих фінансових ресурсів – доходів бюджету в процесі здійснення зобов'язань держави;
- динаміку формування ВВП і його структуру, тенденції споживання та нагромадження в державі;
- розширення і приріст державних фінансових ресурсів без введення додаткового навантаження на товаровиробника;
- динаміку і тенденції джерел мобілізації надходжень до бюджету, їх структуру, стабільність, прозорість, складність у стягненні податків та наявність судових спорів із цих питань;

- функціонування стабільних джерел надходжень, мобілізація яких здійснюється прозоро незалежно від волі і впливу людського фактору;
- наявність стрижневих, базових джерел надходжень та податків, зборів і обов'язкових платежів, які не сприймаються суспільством і є неперспективними;
- перехід від кількісних до якісних параметрів і результатів виконання планових показників бюджету і безпосередньо якісних показників надходжень від податків, зборів та обов'язкових платежів;
- визначення реальної оцінки інтенсивних та екстенсивних факторів впливу на формування доходів бюджету;
- формування і динаміку податкової заборгованості як в цілому, так і в розрізі окремих джерел надходжень;
- рівень фінансової культури у сплаті податків, зборів і обов'язкових платежів та динаміку фінансово-податкових порушень у процесі організації справляння податків на виконання доходів бюджету[23, с.76].

РОЗДІЛ 2
ПРОБЛЕМАТИКА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз складу та структури Державного бюджету України

Прийняття Державного бюджету України є одним із найскладніших завдань, які доводиться виконувати державним органам. Складність збільшується щорічним здійсненням законодавчої процедури. Та на практиці Верховна Рада України в повній мірі не дотримується вимог стосовно прийняття та затвердження закону «Про Державний бюджет». Це створює перешкоди як для проведення фінансової та податкової політики урядом держави, так і стабільного функціонування всієї бюджетної системи України.

Нормами бюджетного процесу є:

1) особливий склад учасників бюджетних стадій;

2) конкретний перелік видів необхідних дій та їх обов'язкова послідовність;

3) передбачення організаційної форми кожної дії;

4) визначення обов'язкового порядку прийняття рішень.

Бюджетний процес (згідно з БКУ) – це регламентована нормами права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем, розглядом звітів про виконання бюджетів, що становлять бюджетну систему України.

Стадії бюджетного процесу - це етапи діяльності держави чи місцевого органу, внаслідок якого бюджет набуває форми правового акту.

БКУ у ст. 19 розділяє п’ять стадій бюджетного процесу:

1) Складання Бюджетної декларації;

2) Складання проектів бюджетів;

3) Розгляд та прийняття закону про Державний бюджет України, рішень про місцеві бюджети;

4) Виконання бюджету, в т. ч. у разі необхідності внесення змін до закону про Державний бюджет України, рішення про місцеві бюджети;

5) Підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

Усі стадії бюджетного процесу ґрунтуються на правових засадах, які гарантують чітке планування, додержання бюджетної дисципліни і постійний контроль за виконанням усіх видатків. На всіх стадіях бюджетного процесу здійснюється фінансовий контроль, аудит та оцінка ефективності використання бюджетних коштів.

Усі стадії бюджетного процесу засновані на принципах організації бюджетної діяльності і мають відповідну правову регламентацію (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Принципи організації бюджетної діяльності

Принцип розподілу повноважень	Цей принцип означає, що кожному органові, який бере участь у бюджетному процесі, належить певна компетенція, за межі якої він не може виходити. Втручання інших органів і організацій у процес складання, затвердження і виконання бюджету не допускається, крім випадків, зазначених у законодавстві.
Принцип реальності	включення показників доходів і видатків. Доходи мають включатися до бюджету за джерелами, видатки - за цільовим призначенням.
Принцип наочності	означає, що відображення показників бюджету у взаємозв'язку із загальноекономічними показниками відбувається шляхом використання засобів максимальної інформативності результатів порівняльного аналізу, визначення темпів і пропорцій економічного розвитку.
Принцип порівнянності	полягає в систематизації доходів і видатків бюджету за певними ознаками, які дають можливість здійснити загальнодержавне і міжнародне зіставлення бюджетних даних.
Принцип балансового методу	спрямований на встановлення правильного співвідношення між доходами і видатками всіх бюджетів, а також між натуральними і фінансовими показниками.

Джерело: розроблено автором за даними [35].

За формою бюджет є фінансовим планом, який характеризується всіма властивими фінансовим планам ознаками - строком, на який здійснюється планування, наявністю дохідної та видаткової частин, поділом на певні складові (розділи, групи однорідних доходів і видатків, статті) тощо. При цьому бюджет держави посідає центральне місце серед інших фінансових планів, які існують у країні. У бюджеті як основному фінансовому плані відображені результати розподільчих процесів, що здійснюються за допомогою бюджетних відносин, передбачені джерела та обсяги надходжень, напрямки розподілу і використання коштів централізованого грошового фонду держави.

Бюджет як фінансовий план має власну форму, є збалансованим, його показники тісно взаємопов'язані з іншими фінансовими планами. Вертикальна структура цього плану відповідає структурі бюджетного устрою. Хоча Зведений бюджет України відповідно до Бюджетного кодексу України не затверджується (у процесі бюджетного планування його показники лише розраховуються), з позиції фінансового плану перший охоплює показники Державного бюджету України, Зведеного бюджету Автономної Республіки Крим та зведених бюджетів областей і міст Києва і Севастополя.

Складовими бюджету як фінансового плану є поточний бюджет і бюджет розвитку, загальний і спеціальний фонди бюджету.

За організаційною побудовою бюджет є центральною ланкою фінансової системи суспільства та основною ланкою державних фінансів, яка має власну структуру, відображену у бюджетній системі. Бюджет держави охоплює державний бюджет та місцеві бюджети, за допомогою яких реалізується весь обсяг бюджетних відносин, при- чому у кожній з цих ланок бюджетні відносини визначаються місцем відповідного бюджету в ієрархічній структурі бюджетної системи.

За матеріальним змістом бюджет є основним централізованим фондом грошових коштів держави, він характеризується такими ознаками:

• винятковим правом держави на розпорядження коштами фонду. Крім держави в особі органів державної влади та місцевого самоврядування, ніхто не має права ухвалювати рішення про наповнення чи використання коштів фонду;

• державно-правовим регулюванням процесу формування і використання коштів фонду. Держава при цьому регулює процес використання коштів фонду за напрямками та відповідно до власних потреб і фінансових можливостей:

• однобічним рухом грошових коштів у процесі формування і використання коштів фонду;

• цільовим призначенням фонду. Використання коштів за цільовою ознакою та цільовим спрямуванням є основною умовою діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та їхніх структурних підрозділів;

• динамічністю. Фонд перебуває у постійному русі. У ньому кошти не нагромаджуються, а відповідно до їхнього надходження використовуються для фінансування видатків;

• мобільністю та масштабністю. За масштабами та мобільністю бюджетний фонд не може зрівнятися з жодним централізованим чи децентралізованим грошовим фондом, оскільки у ньому зосереджуються близько третини ВВП держави.

За правовим характером бюджет держави є юридичним актом. Так, закон про Державний бюджет України є одним з основних законів нашої країни економічного спрямування. Він визначає спрямованість фінансової політики держави, зміст і структурні основи фінансової діяльності країни, органів державної влади та державного управління. Рішення Верховної Ради АРК і місцевих рад щодо відповідних місцевих бюджетів є основними нормативними документами місцевого значення. Як закон, так і рішення про

бюджет, є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами відносин, пов'язаних з формуванням доходів і використанням коштів бюджетів.

Бюджет відповідно до Бюджетного кодексу може складатися із загального та спеціального фондів. Кожен із них має дохідну та видаткову частину. Загальний фонд концентрує загальні доходи та загальні видатки держави, які переважно не мають чіткого зв'язку між собою, оскільки окреме джерело ресурсів не прив'язане до конкретного напрямку витрачання коштів. Спеціальний фонд бюджету - це складова бюджету, яка містить надходження до бюджету, призначені для спрямування на конкретні заходи, та витрати з бюджету на реалізацію цих заходів.

Складовими загального фонду бюджету є:

1) всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду бюджету;

2) всі видатки бюджету, що здійснюються за рахунок надходжень загального фонду бюджету;

3) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету без визначення цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок надходжень загального фонду бюджету);

4) фінансування загального фонду бюджету.

Складовими спеціального фонду бюджету є:

1) доходи бюджету (в т. ч. власні надходження бюджетних установ), які мають цільове спрямування;

2) видатки бюджету, що здійснюються за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету (у т. ч. власних надходжень бюджетних установ);

3) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету з визначенням цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету);

4) фінансування спеціального фонду бюджету.

Власні надходження бюджетних установ отримуються додатково до коштів загального фонду бюджету і зараховуються до спеціального фонду бюджету. Власні надходження бюджетних установ поділяються на дві групи.

Розподіл бюджету на загальний і спеціальний фонди та їхні складові визначаються Бюджетним кодексом і законом про Державний бюджет України. Підставою дня рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради про створення спеціального фонду у складі місцевого бюджету може бути Бюджетний кодекс та закон про Державний бюджет України. Передача коштів між загальним і спеціальним фондами бюджету дозволяється тільки в межах бюджетних призначень шляхом внесення змін до закону про Державний бюджет України, прийняття рішення про місцевий бюджет або про внесення змін до нього. Платежі за рахунок спеціального фонду бюджету здійснюються в межах коштів, що фактично надійшли до цього фонду на відповідну мету, якщо Бюджетним кодексом України, законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) не встановлено інше.

Створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами не допускається.

Вертикальна структура бюджету характеризується двома поняттями: бюджетний устрій і бюджетна система. Вони тісно взаємозв`язані. Бюджетний устрій характеризує, яким чином побудована бюджетна система, тобто бюджетний устрій - це організація вертикальної структурної побудови бюджету держави за рівнями влади. Бюджетна система відображає складові частини бюджету, тобто це сукупність всіх бюджетів, які формуються в даній країні у відповідності з її бюджетним устроєм. Основи бюджетного устрою досить стабільні і мають в цілому однакові чинники в різних країнах. Бюджетні ж системи різних країн можуть досить відрізнятись, хоча і засновуються на однакових підвалинах.

Основами бюджетного устрою, які характеризують напрямки та форми вертикальної побудови бюджету, виступають:

- встановлення принципів побудови бюджетної системи;
- виділення видів бюджетів;
- розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи;
- організація взаємовідносин між різними бюджетами.

Принципи побудови бюджетної системи є головним і визначальним елементом у бюджетному устрої. Саме вони визначають характерні ознаки і риси бюджетного устрою тієї чи іншої країни. Принципи побудови бюджетної системи розглядаються за двома напрямами. Перший напрямок характеризує структурну побудову бюджету, другий - взаємозв`язок різних ланок.

Можливі три варіанти структурної побудови бюджету виходячи з трьох різних принципів.

По-перше, можливе створення єдиного для всієї країни бюджету на основі принципу централізації державних фінансових ресурсів в єдиному фонді. Цей варіант дає можливість сконцентрувати всі ресурси в одному бюджеті, що спрощує управління ним. Але це підриває автономність місцевих органів влади, робить їх взагалі або непотрібними, або недієздатними. Навіть теоретично він можливий тільки в невеличких країнах, а практично застосовується в тих з них, так званих карликових країнах, де немає територіального поділу. При наявності територіального поділу такий варіант ніколи не застосовується, бо неможливо з єдиного центру врахувати всі потреби на місцях.

По-друге, можливий протилежний варіант, який засновується на принципі децентралізації. Він передбачає створення тільки регіональних бюджетів. При цьому загальнодержавні потреби можуть фінансуватись за рахунок відрахувань на централізовані потреби. Але і цей варіант настільки складний і неефективний, що теж ніде не використовується.

По-третє, виходячи із необхідності врахування як загальнодержавних, так і місцевих потреб створюється декілька рівнів бюджету виходячи з принципу поєднання на кожному рівні централізованих і децентралізованих бюджетів. Саме такий принцип є загальноприйнятим у світі.

Встановлення вертикальних рівнів засновується на виділенні видів бюджетів. Бюджетний устрій кожної країни базується на її політичному устрої та на адміністративно- територіальному поділі. Виділяється два види бюджетів: центральні та місцеві. При цьому в країнах з федеративним устроєм може існувати два різні види центральних бюджетів: загальний для федерації і центральні бюджети членів федерації. Так, в США існує федеральний бюджет і бюджети кожного штату. В колишньому СРСР окремо формувались союзний бюджет і республіканські бюджети союзних республік. Центральний бюджет в різних країнах може мати різні назви: центральний, державний, загальнодержавний, федеральний та ін. В Україні, наприклад, використовується термін - Державний бюджет .

Однак назване міняє суті цього виду бюджету - він призначений для забезпечення загальнодержавних потреб. Місцеві бюджети відповідно забезпечують потреби певних регіонів та населених пунктів. Їх склад відображає територіальний поділ країни.

Другий напрямок встановлення принципів побудови бюджетної системи характеризує взаємозв`язок між її ланками. Тут існують два альтернативні підходи - встановлення або єдності всіх бюджетів, або їх автономності. Принцип єдності означає, що всі складові елементи бюджету складають в сукупності зведений - консолідований бюджет, який затверджується і виконується в загальному обсязі. На загальнодержавному рівні зведений бюджет держави включає центральний бюджет та зведені бюджети автономій і адміністративних одиниць першого рівня. В Україні до них відносяться Республіка Крим, області, міста державного підпорядкування. Відповідно консолідовані бюджети обласного рівня (областей, міст і автономій) включають централізовані регіональні бюджети і

консолідовані бюджети адміністративних одиниць районного рівня (в Україні - райони і міста обласного підпорядкування) і т.д. в залежності від кількості рівнів адміністративно-територіального поділу. Таким чином, характерною ознакою принципу єдності є наявність консолідованого бюджету як офіційно затвердженого фінансового плану. Слід зазначити, що консолідований бюджет може складатись і як довідковий документ для встановлення загальної суми бюджетних ресурсів. Але це тільки довідковий зведений бюджет, який ніким не затверджується і ніхто не відповідає за його виконання в загальній сумі.

Єдність бюджету забезпечується єдиною доходною базою всіх бюджетів та єдиною системою видатків бюджету. При цьому допускається перерозподіл коштів між бюджетами як шляхом прямого вилучення чи передачі частини доходів, так і шляхом бюджетного регулювання, тобто встановленням нормативів розподілу доходів виходячи із рівня забезпеченості кожного бюджету. Принцип єдності проявляється в організації керівництва процесом складання і виконання бюджету із єдиного центру. Оскільки затверджується консолідований бюджет, то в його складі затверджуються і централізований бюджет, і відповідні регіональні консолідовані бюджети в загальному їх обсязі. В цих умовах єдино можливою технологією процесу бюджетного планування є затвердження бюджету за системою "зверху донизу". При цьому немає значення, в якому порядку і в якій послідовності йде складання проекту бюджету "знизу до верху", "зверху- донизу", чи паралельно. Головне, що поки не буде прийнятий бюджет вищого рівня, неможливе затвердження і бюджету нижчого рівня. Органи влади нижчого рівня не можуть ігнорувати і не виконувати встановлену бюджетну процедуру і затверджені на більш високому рівні показники їх бюджету.

Принцип автономності у побудові бюджетної системи означає, що кожний бюджет, що входить до її складу, являється відносно самостійною частиною. Характер взаємовідносин між бюджетами різних рівнів (а без них

не може навіть використовуватись термін "система", який означає сукупність саме взаємозв’язаних елементів) не тільки не підриває автономності кожного бюджету, а навпаки - підкреслює її. Принцип автономності зовсім не означає, що кожний бюджет є абсолютно відокремленою частиною Також він не передбачає повного самозабезпечення ресурсами і самофінансування. Він означає автономне управління кожним бюджетом і відсутність прямого перерозподілу коштів між бюджетами шляхом їх вилучення із бюджетів нижчого рівня до бюджетів вищого рівня. Не можуть переглядатись нормативи розподілу доходів на підставі покращання доходної бази бюджетів нижчого рівня за рахунок мобілізації місцевих ресурсів, введення місцевих податків і випуску місцевих позик. В умовах автономності консолідований бюджет не складається і не затверджується. Він може використовуватись тільки як довідковий документ. Всі бюджети формуються незалежно один від одного, хоча і можуть мати певні взаємовідносини, які засновуються на договірних засадах, а не диктуються вищою ланкою управління.

Автономність бюджетів забезпечується чітким законодавчим розмежуванням доходів і видатків між бюджетами із забезпеченням кожного бюджету досить міцною і стабільною доходною базою. Воно підкріплюється широкими правами у встановленні місцевих податків, як у вигляді надбавок до загальнодержавних податків, так і у введенні місцевих податків і зборів, виходячи із регіональних особливостей. Автономність кожного бюджету відображається і в процедурі бюджетного процесу. Кожний орган влади і управління складає, затверджує і виконує безпосередньо тільки свій бюджет. За таких умов взагалі не стоїть питання про послідовність складання і затвердження бюджету: "зверху-донизу", чи "знизу-доверху". Кожний бюджет складається і виконується автономна, незалежно від бюджетного процесу як на більш високих, так і на нижчих рівнях бюджетної системи.

Автономність бюджетів може бути повною або частковою. Повна означає, що ні у формуванні доходної бази, ні у визначенні видатків не

встановлюється ніяких обмежень. Терміни складання та затвердження бюджету теж визначаються кожним рівнем влади і управління самостійно. Однак на практиці повної автономії не існує. Є обмеження, які витікають як із діючого законодавства, так і з інтересів відповідних ланок. Ці обмеження можуть бути незначними і несуттєвими, а можуть і повністю підривати автономність. Характерним явищем у світовій бюджетній практиці є постійна спрямованість на розширення автономності бюджетів всіх рівнів.

Кожний із принципів встановлення взаємозв`язків і взаємовідносин між бюджетами має свої переваги і недоліки. Так, принцип єдності дає можливість керування бюджетними ресурсами із єдиного центру. За таких умов можлива концентрація ресурсів на певних напрямах, розширений їх перерозподіл між галузями та регіонами. Це дає в руки держави досить дієвий інструмент реалізації економічної і соціальної політики. Однак цей принцип практично зводить нанівець місцеву ініціативу у пошуку і мобілізації резервів зростання доходів і раціонального використання коштів за окремими напрямами видатків. Причиною цього є можливий перерозподіл коштів. Немає сенсу відшукувати додаткові надходження та економити на видатках, оскільки це призведе до перерозподілу доходів, або шляхом їх прямого вилучення, або шляхом зменшення нормативів відрахувань від регулюючих доходів. Таким чином, принцип єдності може базуватись тільки на жорсткому централізованому керівництві. За таких умов ініціатива на місцях не тільки не потрібна, вона просто шкідлива. Так звана самостійність місцевих бюджетів ні що інше, як гра в піжмурки. Вона тільки заважає єдиному керівництву, вона несумісна з ним. Принцип автономності має прямо протилежні характеристики. Він створює всі передумови для ефективного і раціонального використання бюджетних ресурсів, для пошуку і залучення резервів. Адже якщо не буде таких передумов на місцях, то звідки взагалі візьмуться фінансові ресурси в державі і стимули до їх зростання? Звісна річ, що можливості державних структур у перерозподілі ресурсів значно скорочуються. Це важливо, бо бюджет виступає саме

інструментом перерозподілу, а не первинного розподілу. Однак, це не таке вже й значне обмеження, адже врешті-решт саме для цього створюється центральний бюджет, централізовані регіональні бюджети.

Таким чином, на підставі порівняльного аналізу можна відзначити, що більш ефективною і раціональною є бюджетна система, що побудована на засадах автономності кожного бюджету. Звісно, що це зовсім не означає автаркії і немає нічого спільного із ігноруванням загальнодержавних чи регіональних проблем. Саме для врегулювання цих проблем і створюються на кожному рівні централізовані і децентралізовані бюджети. Важливим напрямом бюджетного устрою є розмежування доходів і видатків між бюджетами. Воно засновується на певних засадах, які витікають з багатьох факторів, насамперед, фінансової моделі суспільства, основ побудови податкової системи і системи доходів бюджету, врівноваженості територіального розвитку, форм власності. Кожна країна, вибираючи ту чи іншу модель бюджетного устрою, встановлює і певну систему розподілу доходів і видатків між бюджетами.

2.2. Оцінка фіскальної ефективності джерел формування доходів Державного бюджету України

Формування доходів бюджету, їх ефективність, стабільність залежать від об’єктивних і суб’єктивних факторів і повинні виступати як єдиний, взаємопов’язаний, нерозривний процес мобілізації податків, зборів та обов’язкових платежів і виконання доходів бюджетів. Цього можна досягти при дотриманні таких принципів і підходів:

- стабільного, прогресивного законодавчого оформлення стратегії бюджетної політики (стратегічні напрями бюджетної політики вимагають створення дієвого механізму, тактичних дій органів виконавчої влади щодо досягнення поставленої мети);

- визначення принципів, а також об’єктивних і ефективних форм, методів і важелів побудови механізму мобілізації податків, зборів і обов’язкових платежів та виконання доходів бюджету (механізму формування доходів бюджету);
- визначення реальних об’єктів впливу і дії механізму формування доходів бюджету;
- формування фінансової культури й етики підприємництва;
- розмежування повноважень і взаємоузгодженостей дій органів влади на всіх рівнях управління щодо реалізації бюджетної політики;
- належного аналізу тенденцій і оцінки результатів діяльності з метою внесення змін та удосконалення правового фінансового поля діяння механізму формування доходів бюджету;
- відповідальності за прийняття невиважених управлінських рішень і невиконання вимог законодавчих і нормативних актів щодо реалізації бюджетної політики;
- координації роботи фінансових, податкових, контрольно-ревізійних та інших органів щодо реалізації фінансової політики;
- єдиного підходу, об’єктивності, наукової обґрунтованості, ефективності та матеріальної заінтересованості.

Ефективність використання фінансових ресурсів значно підвищується шляхом застосування активних економічних методів і стимулів на всіх стадіях кругообігу капіталу, розширеного національного відтворення. Дії і взаємодія економічних, правових і адміністративних важелів впливу мають бути узгодженими, охоплювати всі аспекти суспільного відтворення, стадії руху капіталу та кругообігу доходів бюджету в цьому контексті (табл. 2.2).

Вони повинні виступати як єдина система регулювання економічних інтересів держави, регіонів, підприємств і громадян у процесі формування, розподілу і використання ВВП з метою забезпечення стабільності у формуванні доходів бюджету і їх розширеному відтворенню [62, с.161-165].

Таблиця 2.2

Динаміка показників доходів Державного бюджету України за 2018-2022 роки

Рік	Доходи, млрд. грн.		Абсолютний приріст доходів до попереднього року, млрд. грн.	Темп приросту доходів, %	Темпи приросту ВВП, %	Індекс інфляції, %
	план	факт				
2018	917,9	928,1	134,8	117,0	3,3	109,0
2019	1026,1	998,3	70,2	107,6	3,2	104,1
2020	1095,6	1076,0	77,7	107,8	-4,0	105,0
2021	1084,0	1296,9	212,9	119,6	3,4	110,0
2022	1323,9	1787,4	463,5	135,0	-29,1	126,6

Джерело: побудовано автором на основі [29]

Особливої ваги регулювання економічних інтересів набуває на стадії виробництва і реалізації продукції, економії витрат виробництва, формування, розподілу й використання прибутку (доходу) підприємств як основної ланки створення ВВП і об’єкта формування доходів бюджету. Це найбільш вразлива ланка економічних інтересів і відносин у процесі організації суспільного відтворення і кругообігу капіталу. Податки в цих умовах виступають найбільш важливим і впливовим інструментом державного регулювання економічних відносин та інтересів держави, регіонів, підприємств і громадян (табл. 2.3).

За своєю природою вони повинні стимулювати розвиток усього прогресивного й ефективного в національній економіці і регулювати суперечності, що виникають у процесі реалізації економічної політики в державі в напрямку перерозподілу ВВП і балансування інтересів у процесі формування доходів бюджету. Податки мають відповідати вимогам часу і бути наповнені змістом притаманним категоріям ринкового середовища та стимулювати збалансований розвиток суспільних і приватних інтересів.

Таблиця 2.3

Структура доходів Державного бюджету України за 2018-2022 роки, %

Доходи	2018	2019	2020	2021	2022
Податкові надходження, у т. ч.:	**81,3**	**80,1**	**79,1**	**85,4**	**53,1**
- податок на доходи фізичних осіб	9,9	11,0	10,9	10,6	8,3
- податок на прибуток підприємств	10,4	10,7	10,1	11,4	6,6
- рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	4,9	4,7	4,9	6,2	4,8
- податок на додану вартість	40,3	37,9	37,3	41,4	26,1
- акцизний податок	12,8	12,4	12,9	12,5	5,7
- податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	2,9	3,0	2,8	2,9	1,5
- інші податкові надходження	0,1	0,4	0,3	0,4	0,1
Неподаткові надходження	**17,8**	**18,7**	**19,8**	**13,5**	**19,4**
Доходи від операцій з капіталом	**0,07**	**0,02**	**0,01**	**0,03**	**0,03**
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	**0,16**	**0,11**	**0,1**	**0,1**	**26,9**
Цільові фонди	**0,02**	**0,2**	**0,02**	**0,02**	**0,01**
Інші надходження	**0,81**	**0,9**	**1,0**	**1,0**	**0,5**

Джерело: побудовано автором на основі [29]

Наступним критерієм, напрямом і продовженням оцінки ефективності законодавства, його впливу на суспільне відтворення та розвиток національної економіки, фінансову стабільність та забезпечення здійснення планових суспільних видатків на виконання зобов'язань держави є оцінка ефективності доходів бюджету як цілісної системи. Динаміка формування і тенденції мобілізації податків, зборів та обов'язкових платежів засвідчує те, що в теперішніх умовах не створено цілісної єдиної системи доходів бюджету як такої. Умовах функціонуючого законодавства, на нашу думку, необхідно прискорити визначення позитивних та негативних факторів впливу на мобілізацію податків, зборів та обов'язкових платежів до бюджетів України, оцінити їх реальність і адекватність сучасним умовам розвитку і на перспективу [45, с.78-92].

Ефективність доходів бюджету як система і фактор фінансової стабільності має оцінюватись, виходячи із впливу діючого законодавства та застосування правових норм регулювання податкових зобов'язань на:

- виконання планових показників доходів бюджету в розрізі окремих податків зборів та обов'язкових платежів;
- розподіл і використання мобілізованих фінансових ресурсів – доходів бюджету в процесі здійснення зобов'язань держави;
- динаміку формування ВВП і його структуру, тенденції споживання та нагромадження в державі;
- розширення і приріст державних фінансових ресурсів без введення додаткового навантаження на товаровиробника;
- динаміку і тенденції джерел мобілізації надходжень до бюджету, їх структуру, стабільність, прозорість, складність у стягненні податків та наявність судових спорів із цих питань;
- функціонування стабільних джерел надходжень, мобілізація яких здійснюється прозоро незалежно від волі і впливу людського фактору;
- наявність стрижневих, базових джерел надходжень та податків, зборів і обов'язкових платежів, які не сприймаються суспільством і є неперспективними;
- перехід від кількісних до якісних параметрів і результатів виконання планових показників бюджету і безпосередньо якісних показників надходжень від податків, зборів та обов'язкових платежів;
- визначення реальної оцінки інтенсивних та екстенсивних факторів впливу на формування доходів бюджету;
- формування і динаміку податкової заборгованості як в цілому, так і в розрізі окремих джерел надходжень;
- рівень фінансової культури у сплаті податків, зборів і обов'язкових платежів та динаміку фінансово-податкових порушень у процесі організації справляння податків на виконання доходів бюджету[56, с.76].

З метою визначення дієвості податкового законодавства і його впливу на формування доходів бюджету, як системи і стимулюючого фактору відтворення державних фінансових ресурсів вважаємо за необхідне ввести в практику показники оцінки ефективності бюджетних рішень зокрема:

- індекс ефективності введення податку, збору та обов'язкового платежу (індекс ефективності податку);
- індекс відтворення доходів бюджету;

Таким чином, показник оцінки дієвості нормативно-правового акту – індекс ефективності прийнятого законодавчого документу з питань оподаткування надає можливість оцінити реальні можливості і перспективу конкретного закону в мобілізації окремих податків, зборів та обов'язкових платежів та його роль у формуванні доходів бюджету в цілому. Поряд з цим в практику необхідно запровадити показники оцінки ефективності введення конкретного податку і відтворення доходів бюджету.

Розмежування доходів між бюджетами має забезпечити надійність і стабільність доходної бази бюджетів усіх рівнів. При цьому можливості мобілізації доходів на кожному рівні повинні безпосередньо залежати від зусиль відповідних органів влади та управління.

Вони повинні також мати дієві важелі впливу на забезпечення надходження закріплених за ними податків, на платників цих податків. Інакше вони не зможуть вести ефективну фінансову політику в сфері доходів і будуть повністю залежні від некерованих ними процесів.

Розмежування доходів між бюджетами може проводитись двома основними методами. Перший: закріплення за кожним бюджетом певних доходів. Він властивий, насамперед, бюджетному устрою, що виходить з принципу автономності. Закріплення може встановлюватись шляхом повно передачі того чи іншого доходу у конкретний бюджет, чи шляхом встановлення нормативів розподілу окремих доходів між двома чи декількома бюджетами. Нормативи можуть встановлюватись як у твердо фіксованих розмірах в процентах від загальної суми надходжень, так і

шляхом розподілу ставок податків. При цьому може фіксуватись розмір ставки, за якою здійснюються платежі до центрального бюджету, так максимальна ставка. Ставка надходжень до місцевих бюджетів встановлюється місцевими органами влади в рамках встановлених обмежень - максимальної ставки і ставки, за якою здійснюються платежі до центрального бюджету.

Такий механізм дає можливість місцевим органам самостійно регулювати свою доходну базу і впливати на платників. Другий метод, який припустимий тільки при встановленні принципу єдності бюджетної системи, полягає у встановленні системи бюджетного регулювання, тобто проведенні відрахувань до бюджетів нижчих рівнів виходячи з їх потреб. При цьому всі доходи поділяються на дві групи: закріплені і регулюючі. Закріплення окремих доходів в цілому проводиться аналогічно, як і при попередньо розглянутому методі. Від регулюючих доходів щорічно встановлюються для кожного бюджету індивідуальні нормативи з метою збалансування цих бюджетів, або вирівнювання їх доходної бази. Бюджетне регулювання є способом централізованого керівництва в сфері складання, затвердження і виконання бюджету.

Розподіл видатків між бюджетами засновується на більш сталих засадах, бо визначається самим призначенням того чи іншого бюджету. Видатки загальнодержавного характеру фінансуються із центрального бюджету, видатки регіонального значення - із відповідних місцевих бюджетів. Тобто все залежить від того, як оцінюється значення тих чи інших видатків. В процесі розподілу видатків може застосовуватись два підходи. Перший полягає у розподілі за територіальною ознакою - місцем знаходження об`єкта фінансування. Другий виходить із відомчого підпорядкування - фінансування ведеться з бюджету того рівня, до якого відноситься орган управління, якому підпорядкований об`єкт фінансування.

Визначившись із принципами побудови бюджетної системи, встановивши види бюджетів і провівши розмежування доходів і видатків між

ними, важливо організувати взаємовідносини між різними бюджетами. За напрямком взаємозв`язків вони бувають вертикальні і горизонтальні.

Вертикальні характеризують взаємовідносини між бюджетами різних рівнів. При цьому може встановлюватись правило проведення взаємозв`язків тільки між безпосередньо зв`язаними бюджетами, тобто такими, що стоять поруч у вертикальній структурі. Взаємовідносини через один чи декілька рівнів не допускаються. Горизонтальні взаємозв`язки відбуваються між бюджетами одного рівня. За організацією проведення взаємозв`язки бувають регламентовані і договірні. Регламентовані виникають і проводяться тільки у відповідності з діючими законодавчими і інструктивними документами і характеризуються встановленням чітких правил їх проведення. Договірні засновуються на відповідних домовленостях двох органів влади чи управління. При цьому окремі елементи таких взаємовідносин можуть теж регламентуватись, але виникають вони тільки на підставі угоди.

РОЗДІЛ 3
РЕЗЕРВИ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Активізація резервів зростання доходів Державного бюджету України є надзвичайно актуальною проблематикою для нашої держави, зокрема враховуючи військовий стан та негативні наслідки пандемії COVID-19. Зважаючи на специфіку національної економіки, яка характеризується наявністю порівняно високої частки тіньового сектору та контрабанди товарів, зауважимо, що детінізація та зменшення контрабанди є одними із основних резервів для збільшення доходів Державного бюджету України.

В науковій літературі та в практичних аналітичних матеріалах наводиться безліч рекомендацій щодо детінізації національної економіки, серед яких варто виокремити наступні:

- реформування судової та правоохоронної системи задля забезпечення гарантій справедливого суду та виконання судових рішень. Розробка і реалізація ефективної державної програми боротьби з організованою злочинністю, в тому числі і в економічній сфері, підвищення професіоналізму судових та правоохоронних органів, посилення незалежності від політичних процесів, зміцнення ролі конституційного правосуддя та забезпечення прозорості та неупередженості судових процесів. Судова реформа і реформа правоохоронної системи, на наш погляд, є найважливішою реформою в Україні, реалізацію якої не змогла забезпечити жодна влада, що поглиблює культуру морального виправдання ухилення від сплати податків, ведення «чорної» бухгалтерії, контрабанди товарів через митний кодон України;

- розмежування держави й бізнесу, в т.ч. шляхом заборони пов’язаних осіб державних посадовців та народних депутатів на ведення підприємницької діяльності, спрощення реєстрації бізнесу та підвищення прозорості дозвільної системи, розвитку партнерства держави і бізнесу;

- «амністія» капіталів некримінального походження, в першу чергу тих, що спрямовуються в інноваційну сферу та інші суспільно значущі та пріоритетні сектори;
- звуження фінансової бази тіньового господарювання через зменшення рівня оподаткування фізичних осіб на величину документально підтверджених коштів, витрачених на розвиток людського капіталу;
- реальне і радикальне спрощення погоджувальних та дозвільних процедур щодо здійснення підприємницької діяльності, особливо в інноваційній сфері;
- обов'язкове обґрунтування джерел походження грошових коштів при купівлі товарів, вартість яких перевищує певну заздалегідь визначену суму (житла, земельних ділянок, транспортних засобів та предметів розкоші);
- залучення до реалізації стратегії легалізації представників міжнародних організацій, спеціалізованих на протидії нелегальному господарюванню, та громадянського суспільства;
- впровадження моделі відкритого електронного уряду. Модель відкритого електронного уряду та розвиток системи електронного врядування є надзвичайно актуальним питанням в контексті забезпечення збільшення доходів Державного бюджету України, адже впровадження електронної митниці дозволить зменшити корупційну складову та зменшити обсяги контрабанди товарів.
- стимулювання поширення безготівкових розрахунків, що дасть змогу підвищити ефективність контролю джерел доходів, виявлення фактів перевищення витрат приватними особами над доходами.

Важливим елементом в контексті збільшення доходів Державного бюджету України є реформування процедури сплати ПДВ в частині перетворення даного податку на елемент стимулювання економічного зростання та збільшення промислового виробництва товарів з доданою

вартістю, що через причинно-наслідкові зв’язки призведе до збільшення надходжень коштів через податок на прибуток.

Так, у своїй монографії А. Даниленко запропонував при поетапному зниженні ставки ПДВ (у першу чергу, на високотехнологічні, наукомісткі, екобезпечні виробництва, а також галузі, що видобувають природні ресурси, головним чином енергоресурси, і продовольчі товари (крім підакцизних) одночасно запровадити підвищені ставки ПДВ на застарілі технології. Застосування нульової ставки ПДВ щодо експорту, на нашу думку, слід було б обмежити. Доцільно стимулювати не зростання експорту як такого, а заохочувати прогресивну його структуру і валютні надходження в країну. Проте дискусійним є питання трактування сутності поняття “застарілі технології”, їх переліку, визначення ставки. Тому вважаємо, що це тільки ускладнить систему оподаткування. Щодо нульової ставки ПДВ на експорт, то можливим є обмеження і визначення стратегічних галузей для економіки країни та надання їм цієї пільги, що дозволить сприяти доцільними розвитку держави.

Якщо розглянути вимоги Європейського Союзу, то всі елементи закону про ПДВ, згідно з положенням Шостої Директиви 77/388/ЄЕС, стандартна ставка податку має бути не меншою 15%, у т. ч. 1% від надходжень податку перераховують до бюджету ЄС. Поряд із цим дозволено застосовувати одну або дві знижені ставки податку, що мають бути не нижчими 5% (за винятком певного переліку товарів, зазначених цією ж директивою). Для ліквідації внутрішніх фіскальних кордонів та розбудови єдиного внутрішнього ринку передбачено застосування принципу країни призначення: звільняють від оподаткування експортні операції та оподатковують імпорт. У більшості випадків країни ЄС намагаються уникати надання прямих пільг, використовуючи знижені ставки. Останнє є досить актуальним для України.

Відтак виходячи із досвіду ЄС в Україні доцільніше застосовувати знижені ставки ПДВ, які отримають стимулюючий ефект, ніж продовжувати

бюджетне відшкодування ПДВ, яке піддається фальсифікаціям та часто містить корупційну складову.

Українські вчені пропонували одночасно зі зниженням ставки податку ввести податок з обігу зі ставкою, що дорівнюватиме зниженню ставки ПДВ. Була пропозиція замінити ПДВ податком з обігу. Визначають і такий варіант: щоб ставка ПДВ була зменшена на величину більшу, ніж ставка запровадженого податку з обігу. Вважаємо, що із введенням ще одного податку, крім ПДВ, не тільки збільшиться ставка оподаткування, а також з'явиться проблема з адмініструванням.

Негативним наслідком функціонування ПДВ в Україні є існування фіктивних фірм, за допомогою яких зростають втрати від недоотримання ПДВ, податку на прибуток, контрабанда. За відсутності розробленої стратегії та методів боротьби з існуванням фіктивних фірм, заміна ПДВ іншим податком не дасть позитивних результатів. Переконані, що ПДВ не варто замінювати на інші можливі податки, оскільки зовнішня політика України спрямована на інтеграцію в ЄС, а впровадження ПДВ є обов'язковим для країн Європейського Союзу. Тому відміна чи заміна цього податку тільки негативно вплине як на економіку країни, так і на міжнародні угоди. Проте знижувати ставку ПДВ без покращення адміністрування цього податку, особливо щодо його відшкодування, є недоцільним. Зменшення ставки податку також одразу не скоротить тіньовий сектор економіки, тому варто паралельно впроваджувати заходи щодо легалізації економіки країни.

Сплата ПДВ охоплює всі ланки виробничого процесу всіх галузей економіки, стимулює експорт через пільгове оподаткування та скорочення витрат на виробництво продукції для зниження ціни виробу.

В. Валігура зазначає, що найбільше податкове навантаження щодо цього податку припадає на громадян та сім'ї з низькими доходами, оскільки питома вага споживання в їхніх доходах - найбільша. Він вважає, що справедливіше буде диференціювати підхід до оподаткування споживання, встановивши знижені та підвищену ставки ПДВ. М. Карлін також пропонує

запровадити як мінімум три ставки ПДВ (мінімальну, базову, підвищену). Так, згідно з досвідом країн-членів ЄС, мінімальна ставка ПДВ повинна бути на рівні, не менше 5%, базова – на рівні 14-18%, підвищена – на рівні 22-25%. Разом з тим, враховуючи бідність значної частини населення країни, було б доцільним скасувати ПДВ на комунальні послуги. Ми вважаємо, що це тільки ускладнить адміністрування такого податку. Логічніше було б підняти акцизний податок на товари, які власне купують люди з високими доходами, зокрема з уведенням податку на розкіш, оскільки це сприятиме справедливому оподаткуванню населення.

Так, оскільки в Україні існує розшарованість населення за соціальним станом у суспільстві (зокрема, є 2% надбагатих людей, які отримують надприбутки, близько 10-15%, які вважають себе середніми, майже 80% на межі бідності, а інші вже впали за цю межу), то, використовуючи практичний досвід європейських держав, доцільно оподатковувати літаки, яхти, предмети розкоші, ювелірні вироби. У США, при купівлі автомобілю, дорожчого ніж 57 тис. дол., особа додатково сплачує 10% у місцевий бюджет штату.

Збільшення ставки ПДВ для застарілих технологій стимулювало б запровадження інновацій, проте це б стимулювало нелегальні операції з використанням категорії “застарілі технології”, тому не варто впроваджувати це у практику.

Для стимулювання енергозбереження доцільно застосовувати нульову ставку ПДВ в Україні на виробництво енергії з відновлюваних джерел: води, повітря, сонця, деревини, соломи, біосировини (як свідчить міжнародна практика).

Для вдосконалення процесу бюджетного відшкодування ПДВ в Україні доцільно визначити низку підприємств, що є постійними експортерами, які сумлінно оплачують інші податки та ефективно здійснюють своє господарювання. Таким суб’єктам потрібно відшкодовувати ПДВ за спрощеною процедурою, або у першу чергу. Це стимулюватиме інші підприємства вести достовірнішу звітність та ефективніше працювати

загалом. Варто визнати, що переваги в цьому отримають великі підприємства, оскільки, визнаючи стабільного суб'єкта підприємництва, майно має стати першим при оцінці його фінансового стану (це забезпечить зменшення кількості фіктивних фірм або посередників у низці підприємств, яким необхідно відшкодовувати ПДВ). Варто спрощувати систему обліку, посилюючи податковий контроль за можливими напрямами зловживань із відшкодуванням податку.

Погоджуємось з М. Карліним, що вартим уваги є поступове зниження рівня відшкодування ПДВ підприємствам-експортерам сировини і напівфабрикатів, тобто, продукції з низькою часткою доданої вартості, щоб стимулювати їх до експорту продукції з високою часткою доданої вартості. Термін такого зниження доцільно встановити на рівні 10 років, а щорічний обсяг зменшення відшкодування ПДВ - 10%. Відповідно, перший рік рівень відшкодування ПДВ експортерам продукції з низькою часткою доданої вартості становитиме 90%, у другий рік - 80% і так далі. Тільки таким непопулярним фінансовим заходом з боку держави можна буде забезпечити прискорений перехід України до інвестиційно-інноваційного шляху розвитку. Крім того, відшкодування ПДВ не повинно перетворюватися у засіб першочергової підтримки тих підприємств, що є "спонсорами" політичної сили, яка знаходиться при владі. Повне відшкодування ПДВ потрібно залишити тільки тим експортерам, які вивозять з України продукцію (послуги) з високою часткою доданої вартості, у тому числі підприємствам з іноземним капіталом, які будуть виробляти у нашій країні високотехнологічну продукцію. Це б дозволило зупинити відтік висококваліфікованих кадрів з України за кордон, що чекає нашу країну після повного запровадження принципів Болонського процесу (особливо - у прикладних і фундаментальних галузях знань). У цьому плані заслуговує на впровадження в Україні досвід Індії щодо розвитку аутсорсингу в цій країні у сфері програмування.

Найбільш дієвим методом мінімізації зловживань із відшкодуванням ПДВ, на нашу думку, є введення механізму сплати ПДВ односторонньої дії. Так, у Європейському Союзі діє “Зворотний механізм нарахування зобов’язань щодо ПДВ”, який полягає у тому, що ПДВ стягується на місці споживання товару, замість місця виробництв. Іншими словами: зобов’язання зі сплати ПДВ переміщуються від продавця товарів і послуг до їх користувача. Покупець не перераховує ПДВ продавцю, залишає суму вихідного ПДВ у себе, і на нього переходять відповідні зобов’язання зі сплати цієї суми. У результаті від ПДВ залишається тільки назва, і він стає більше схожим на податок на споживання.

При цьому зворотний механізм повністю знімає проблему відшкодування ПДВ, оскільки в експортера одразу залишається той вихідний ПДВ, який за традиційною системою є підставою для відшкодування. Отже, додаткової операції відшкодування як такої вже непотрібно, а отже, і фіктивне відшкодування стає неможливим.

На сьогодні цей механізм вже діє в ЄС для широкого кола послуг (консультаційні, рекламні, ліцензійні, фінансові, кадрові, агентські тощо), де переважають численні дрібні фірми, що обслуговують великі “солідні” фірми, які є надійними. Навіть такі обмежені масштаби запровадження довели ефективність зворотного механізму, і це підняло хвилю ініціатив у напрямку поступового витіснення старого механізму ПДВ.

Проте вважаємо, що основною проблемою, а також резервом до зростання доходів Державного бюджету України, є надмірна кількість податкових пільг. Хоча до позитивних сторін пільгового оподаткування відносять те, що господарські структури, одержавши пільги, можуть зміцнювати своє фінансове становище, оновлювати виробництво, підвищувати конкурентоспроможність своєї продукції, проте саме пільгове оподаткування зумовило виникнення неоднакових економічних умов для господарювання, а отже і для створення значного неофіційного сектору

економіки, ухилень від оподаткування, невчасної сплати податкових надходжень.

Через нагромадження податкових пільг в Україні відбувався розвиток тіньових схем ухилення від оподаткування та створення національної олігархії. Але повністю відмовитися від цієї практики сьогодні неможливо. Адже галузі, які здійснюють створення суспільних благ, є важливими для соціально-економічного розвитку, та не можуть на рівних умовах успішно конкурувати з іншими галузями, отже, потребують податкового стимулювання. Проте таке стимулювання повинно бути спрямоване не лише на звичайне зростання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання, що, безперечно, важливо, а й на скерування їх діяльності у напрямку інноваційно-інвестиційного розвитку.

Пільги з ПДВ становлять в середньому 81% суми всіх пільг. За розрахунками експертів, при скасуванні лише деяких пільг із ПДВ ставку податку можна було б негайно зменшити до 16% без будь-яких втрат доходів.

Для подолання кризових явищ в економіці, сприяння інноваційному розвиткові, реформування податкової системи України та пошуку додаткових резервів для наповнення дохідної частини бюджету необхідні кардинальні зміни в наданні податкових пільг. І передусім доцільно встановити мораторій щодо надання нових пільг і ретельно проаналізувати наявні. Це дасть змогу впорядкувати пільгове оподаткування, виключивши, зокрема, пільги з ПДВ, які пов'язані з особливостями його справляння та в інших країнах пільгами не вважаються (наприклад, пільга з оподаткування операцій із надання фінансових послуг.

Погоджуємося, що варто надавати податкову пільгу не адміністративним, а економічним методом, тобто залежно від результатів господарської діяльності суб'єктів підприємництва: запровадити інвестиційну та інноваційну пільгу в прямому оподаткуванні шляхом зменшення оподатковуваного прибутку на величину, яка дорівнює 20% від

приросту капітальних інвестицій та/або впроваджених інновацій на підприємстві протягом звітного кварталу. Приріст капітальних інвестицій та інновацій приводить до економічного росту результатів діяльності підприємства, а податкова пільга компенсується через непряме оподаткування ПДВ на амортизаційні нарахування та загальне збільшення податкових надходжень від зростання обсягу випуску продукції, реалізації товарів (робіт, послуг).

Таким чином запровадження електронного врядування, удосконалення процедури сплати ПДВ, зменшення кількості податкових пільг та створення умов для розвитку промислового виробництва товарів з доданою вартістю можуть бути основними резервами збільшення доходів до Державного бюджету України.

Податкове законодавство, його стабільність, ефективність і прогресивність є правовою основою регулювання потоків державних ресурсів, головним фактором впливу на формування податкових зобов'язань і мобілізацію доходів бюджетів України. Доходи бюджету в процесі їх формування, розподілу і спрямування на здійснення державних видатків були і залишаються на перехресті усіх суспільно-економічних інтересів.

Як правило, у сучасних умовах форми і методи мобілізації податків і виконання доходів бюджету мають багато недоліків, несуть у собі різні суперечності, не сприяють ефективним діям і розвиткові підприємництва в країні, легалізації тіньових потоків і відповідно негативно впливають на формування доходів бюджету.

За таких умов механізм мобілізації податків і виконання доходів бюджету гальмує розвиток економічних інтересів підприємницької ініціативи та інноваційної спрямованості. Головний недолік полягає в тому, що в основу його побудови закладались, як правило, адміністративно-командні, неефективні, неузгоджені форми і методи формування реалізації бюджетної політики держави, які не стимулюють розширене відтворення і стабільний приріст об'єктів оподаткування. В процесі її здійснення ринок і

його середовище вимагають економічно обґрунтованих методів і рішень органів влади щодо врегулювання відносин між державою, регіонами, територіями, підприємствами, громадянами в контексті справедливого, обґрунтованого розподілу і перерозподілу ВВП, що стимулювало б приріст капіталу і доходів бюджету держави.

Про ефективність податкового законодавства і діючої системи оподаткування засвідчує практика мобілізації доходів бюджету в цілому і їх обсягу на душу населення. В кінці 90-х минулого століття і на початку цього століття їх обсяг знаходився на рівні 200-250 дол. США. Обсяг доходів зведеного бюджету України на душу населення на рівні 300 дол. США, який склався в останні роки, є критично низьким, що вимагає введення нових важелів впливу з розширення об’єктів оподаткування, підвищення дохідності (рентабельності) підприємницьких структур з метою створення активної, стимулюючої системи формування доходів бюджету. Приріст і розширене відтворення доходів бюджету необхідно забезпечити, перш за все, шляхом розробки і впровадження прогресивних законодавчих актів, які сприяли б розширенню об’єктів і джерел їх мобілізації сьогодні та на перспективу [67, с. 78-81].

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі досліджено практичні та теоретичні аспекти формування доходів Державного бюджету України, що дозволило отримати наступні висновки:

1. Державний бюджет є головним ланцюгом бюджетної системи. Формування надходжень до бюджету проводиться шляхом перерозподілу доходів, що створюються в країні. Доходи Державного бюджету - це частина централізованих фінансових ресурсів держави, яка необхідна для виконання її функцій.

Доходи Держбюджету є суттєвим комплексним фактором впливу на соціально – економічне становище держави, що забезпечує її фінансову стійкість, соціальну стабільність, дає можливість здійснювати перерозподіл коштів на користь пріоритетних галузей економіки, вирішувати проблеми соціального захисту населення.

Склад доходів визначений Бюджетним кодексом України. Науковцями виділяються дві основні групи джерел формування доходів бюджету: зовнішні (прямий перерозподіл, міжнародний кредит фінансових організацій або іноземних держав, оподаткування експортно-імпортної діяльності, валютне регулювання та ціновий механізм) та внутрішні (валовий внутрішній продукт і національне багатство).

2. Усі процеси, що пов'язані з формуванням бюджету та регламентацією доходів відбуваються згідно з бюджетним законодавством України, у склад якого входять наступні закони та нормативно – правові акти: Конституція України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Закон України «Про Державний бюджет» на відповідний рік, інші закони та нормативно – правові акти, що регулюють бюджетні відносини.

3. Питання наповнення Державного бюджету завжди було й буде актуальним для України, оскільки існує велика кількість невирішених проблем стосовно формування дохідної частини бюджету. Серед них можна

виділити такі, як проблема щорічного невиконання бюджету; прийняття Державного бюджету з дефіцитом; наявність порушень та недоліків у формуванні доходів Державного бюджету, що викликані неналежним контролем за процесом формування дохідної частини бюджету; відсутнє чітке визначення складу доходів, що закріплені за загальним та спеціальним фондами; проблема реалізації стратегічного планування на практиці; неефективна бюджетно-податкова політика тощо. Перелічені проблеми створюють загрозу своєчасного та в повному обсязі надходження доходів Державного бюджету.

4. Усі фактори впливу на обсяг доходів Держбюджету можна розділити на фактори внутрішнього і зовнішнього характеру, які мають економічне, соціальне і політичне спрямування. У ході проведеного дослідження було виявлено, що на доходи Державного бюджету впливає велика сукупність факторів, але різною мірою. Серед показників, які впливають на обсяг доходів Державного бюджету наступні: ВВП, індекс споживчих цін, середня заробітна платня, експорт, імпорт, обсяг прямих іноземних інвестицій та обсяг державного і гарантованого державою боргу тощо.

5. До заходів удосконалення процесу формування надходжень до Державного бюджету України слід віднести:

– здійснення моніторингу із застосуванням аудиту, аналізу та постійного контролю за стягненням податків, зборів і обов'язкових платежів та мобілізацією доходів бюджету;

– своєчасна розробка, експертиза, всебічне обговорення й затвердження Верховною Радою проекту «Закону про Державний бюджет" не пізніше грудня кожного поточного року на черговий рік;

– інвестування бюджетних коштів у розвиток галузей, які втілюють у виробництво наукові досягнення та визначають рівень економічної потужності держави;

– залучення іноземного капіталу до України;

– впровадження цивільно-правових методів державного контролю за правильністю та своєчасністю сплати податків фізичними і юридичними особами;

– забезпечення стабільності, простоти й однозначності в трактуванні податкового законодавства;

– проведення інвентаризації діючих пільг та пільгових режимів з метою оцінки їх ефективності та доцільності;

– переорієнтація податкової політики із суто фіскальних цілей на стимулювання сталого розвитку тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранов С. О. Шляхи детінізації економічних процесів. Аспекти публічного управління. 2015. № 7-8. С. 56-62.

2. Андрущенко В.Р. Теоретичні засади управління доходами бюджету. Наукові записки. Серія «Економіка»: зб. наук. праць. Острог: Видавництво «Національний університет «Острозька академія», 2007. Вип. 9. Ч.1. С. 208-216.

3. Боронос В. Г. Особливості реалізації бюджетно – податкової політики України та визначення напрямів її розвитку. Бізнес інформ. 2012. №6. С. 145-148.

4. Бюджетна система : [інтегр. навч. комплекс] / під ред. Л.О. Омелянович. Донецьк: ДонНУЕТ, 2008. 237 с.

5. Бюджетний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text

6. Василик О. Д. Теорія фінансів: Підруч. К.: Вид-во НІОС, 2000. 236 с.

7. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси України: Підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 608 с.

8. Ватаманюк О. С. Детермінанти максимізації податкових платежів великих платників податків в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. № 7. С. 644-648.

9. Вітлінський В.В. Моделювання економіки: Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2010. 407 с.

10. Вовна Н.І. Удосконалення формування доходів бюджетів в умовах бюджетної реформи. Наукові записки ТДПУ. Серія: Економіка. 2006. №15. С. 97-100.

11. Германова О. Розвиток, а не виживання. Вісник податкової служби України. 2010. № 17. С. 3-6.

12. Глобальні безпекові, політичні, економічні тенденції у світі та їхній вплив на Україну в 2023 році. URL: https://ussd.org.ua/2023/01/23/globalni-bezpekovi-politychniekonomichni-tendencziyi-u-sviti-ta-yihnij-vplyv-na-ukrayinu-v-2023-rocz.

13. Данилюк М.О., Лещій В.Р. Теорія і практика процесно-орієнтованого управління витратами: Монографія. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2002. 242 с.

14. Економетричне прогнозування процесу надходження податків та зборів: монографія / О.Р. Іщук, Т.М. Кацюбка. Тернопіль, 2010. 94 с.

15. Жибер Т.В. Бюджетний процес та його оптимізація в Україні: дис.кандидата ек.наук: 08.04.01/2006/ Жибер Тетяна Василівна. К., 2006. 202 с.

16. Жибер Т.В. Значення складання та виконання бюджету за програмно-цільовим методом в Україні. Тези доповідей Міжнародної науково-теоретичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених „Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть” 12 березня 2004 р., м. Тернопіль. Тернопіль, 2004. С. 131-133.

17. Жибер Т.В. Реалізація бюджетної політики в Україні // Мліївський інститут садівництва, Уманський державний аграрний університет, Збірник наукових праць / Редкол.: І.І. Хоменко (відпов. ред.) та ін. Корсунь-Шевченківський: ПП Майдаченко І.С., 2004. С. 246-250.

18. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. К.: Знання, 2007. 1072 с.

19. Кармінська-Бєлоброва М. В. Деякі питання лідерства в системі публічного управління. Нові нерівності – нові конфлікти: шляхи подолання : тези доп. та виступів учасників ІІІ конгр. Соціол. асоц. України, Харків, 12-13 жовт. 2017 р. Харків, 2017. С. 209-210 с.

20. Касперович Ю. Доходи бюджету в умовах трансформаційних зрушень системи фінансово-економічного регулювання. Економічний аналіз, 2012. Ч. 2. С. 254-259.

21. Коляда Т.А. Державний бюджет України на 2018 рік: особливості формування та перспективи виконання. Бізнес Інформ. 2018. №4. С. 267-274. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2018-4_0-pages-267_274.pdf

22. Короткевич О. В. Єдиний податок: формування та вплив на доходи бюджету України. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 21. С. 39-44.

23. Лисяк Л. В. Роль Державного бюджету у зміцненні доходів Пенсійного фонду України. Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Економіка. 2016. Т. 24, вип. 10 (2). С. 38-45;

24. Лунін І.В. Планування та прогнозування доходів бюджету: проблеми теорії та практики. Фінанси, облік і аудит: зб. наук. Праць. К. : КНЕУ імені Вадима Гетьмана, 2006. Вип. 8. С.124-132.

25. Лютий І. О. Податки на споживання в економіці України / Лютий І. О., Дрига А. Б., Петренко М. О. К. : Знання, 2005. 335 с.

26. Лютий І.О. Теоретико-методологічні засади бюджетної політики держави. Фінанси України. 2009. № 12. С. 13-19.

27. Манцуров І. Г. Статистика економічного зростання та конкурентоспроможності країни: Монографія. К.: КНЕУ, 2006. 392 с.

28. Маркіна І. А. Методологія сучасного управління: монографія / Маркіна І.А. К. : Вища школа, 2009. 311 с.

29. Міністерство фінансів України. Попередні бюджети. URL: https://mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets.

30. Моделювання та прогнозування податкових надходжень на регіональному рівні: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.03.02 / Л.О. Терещенко; Київ. нац. екон. ун-т. К., 2010. 18 с.

31. Мошкун Г. І., Кривда О. В. Рентабельність як показник стійкості підприємства. Розвиток підприємництва як фактор росту національної

економіки: матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції. Київ. 2022. С.118.

32. Музиченко Г.В., Коляда Т.А. Зростання ролі держави в регулюванні темпів соціально-економічного розвитку як індикатор інтеграції України в європейський простір. Politicus. 2022. Спецвипуск. С. 72-78. URL: http://politicus.od.ua/spec_2022/11.pdf

33. Мярковський А.І. Бюджетний кодекс України в контексті бюджетної реформи. Фінанси України. 2009. № 8. С. 3-18.

34. Наказ Національного агентства України з питань державної служби «Про затвердження Методичних рекомендацій з розробки профілів професійної компетентності посад державної служби у державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим або їх апараті» від 20.07.2012 р. № 148. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/fin81244?an= 1 (дата звернення: 01.12.2023);

35. Науково-методичні основи формування податкових надходжень бюджету: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.02.03 / С.В. Давиденко; Наук.-дослід. екон. ін-т М-ва економіки та з питань Європ. інтеграції України, 2009. 17 с.

36. Ф.О. Ярошенко Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України, Зовнішня торгівля; УДУФМТ, 2010. 592 с.

37. Новіченко Л. С. Аналіз показників рентабельності підприємства: теоретичні та прикладні аспекти. Економічні науки. № 5. 2021. С. 254-259.

38. Огонь Ц. Г. Доходи бюджету України: теорія та практика: монографія / Огонь Ц. Г. КНТЕУ, 2003. 580 с.

39. Олексійчук О.М. Статистичне забезпечення моніторингу виконання Державного бюджету України: дис. кандидата ек. наук: 08.03.01.2006, 2006.

40. Олексійчук О.М. Статистичний моніторинг виконання Державного бюджету України: особливості організації та основні завдання. Формування ринкових відносин в Україні. 2006. № 3 (58). С. 16-21.

41. Олексійчук О.М. Статистичні показники виконання Державного бюджету України. Статистика України 2006 №1 С. 30-35.

42. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): Монографія КНЕУ, 2005. 240 с.

43. Пасічник Ю.В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні: монографія. Донецьк: Юго-Восток, Лтд, 2005. 642 с.

44. Першко Л. О. Волошенюк Ю. П. Формування дохідної частини Державного бюджету України в сучасних умовах. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Економічні науки. 2017. №2. С. 137-142.

45. Податок на додану вартість та прогнозування його надходжень до бюджету / М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, Т.І. Єфименко, П.П. Андрєєв, Н.Г. Асадча; Ред.: Азаров; Н.-д. фін. ін-т при М-ві фінансів України. 2004. 344 с.

46. Позняковська Н.М. Класифікація доходів і видатків місцевих бюджетів як об'єктів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції "Динаміка наукових досліджень '2003". Том 24. Економіка Дніпропетровськ: "Наука і освіта", 2003. С.33-35

47. Поправко О. А. Шляхи підвищення рентабельності підприємства. Дніпро, 2021. 99 с.

48. Прогнозування податкових надходжень в перехідній економіці: проблеми методології та органі-зації: Моногр. / В.П. Бочарніков, К.В. Захаров, М.С. Лаба, А.М. Леміш, І.П. Макаренко; НДІ фін.права в структурі Нац. акад. держ. податк. служби України.- Ірпінь: МП «Леся», 2009, 319 с.

49. Сердюк О., Мирна О., Шупта І. Місце доброчесності в моделі компетенцій державних службовців та системі цінностей особистості при запобіганні корупції. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 3. URL: http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/xmlui/bitstream/handle.;

50. Сибірянська Ю. В. Доходи бюджету: лише інструмент чи фінансова база здійснення видатків? Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: наук. зб. Івано-Франківськ, 2008 С. 116-123.

51. Сибірянська Ю.В., Тимченко О.М. Оптимізація структури доходів бюджету: застосування рейтингової оцінки. Фінанси України, 2008. №7, С. 17-27.

52. Сибірянська Ю.В. Теоретичні засади управління доходами бюджету. Фінансова система України. Збірник наукових праць. Острог: Видавництво "Національний університет "Острозька академія", 2007, Випуск 9. ч. 1. 428с

53. Сидорець О.В. Деякі аспекти фінансового вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів. Фінанси України, 2008 № 9 С. 105-110.

54. Соколовська А.М. Податкова система держави: теорія і практика становлення, К.: Знання-Прес, 2009, 454 с.

55. Тарасюк М. В., Сироветник О. С. Доходи бюджету в системі соціально-економічного розвитку України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 21(2). С. 93-97.

56. Тимченко О. М. Дискусійні питання сутності та складових податкового менеджменту. Фінанси, облік і аудит: наук. зб. К. : КНЕУ, 2005, вип. 5, С. 150-157

57. Указ Президента України «Про Стратегію державної кадрової політики на 2012–2020 роки» від 01.02.2012 р. № 45/2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/2012 (дата звернення: 10.11.2019);

58. Україна на шляху до Європи // За ред. Л. Хоффманна і Ф. Мьоллерс, К.: Фенікс, 2009, 343 с.

59. Уманців Ю., Міняйло О. Доходи бюджету в системі економічного регулювання. Ринок цінних паперів України. 2014. № 9-10. С. 43-51.;

60. Уніят А.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навч. посіб. К.: Знання-Прес, 2009, 495 с.

61. Управління персоналом в умовах децентралізації / за заг. ред. доктора наук з державного управління, професора, заслуженого юриста України В.М. Олуйка. Київ, 2018, 504 с.

62. Федосов В., Кондратюк С., Сафонова Л. та ін.; За заг. ред. проф. В. Федосова. Бюджетний менеджмент: Навч. посіб. К.: КНЕУ, 2005. 420 с.

63. Федосов В.М. Управління доходами бюджету: постановка цілей та завдань. Стан та проблеми інноваційної розбудови України: зб. тез доповідей за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., 5-8 березня 2008 р., м. Дніпропетровськ: Наука та освіта, 2008 р. С. 68-71.

64. Фінанси: навч. посіб./ О.П. Близнюк, Л.І. Лачкова, В.І. Оспіщев та ін.; за заг. ред. В.І. Оспіщева. К.: Знання, 2006. 345 с.

65. Хмарук Ю.В. Теоретичні підходи до визначення поняття «система доходів Державного бюджету України». Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2011. Вип. 7(2). С. 434-439.